

Danish Yearbook of Musicology

41 • 2017

© 2017 by the authors

Danish Yearbook of Musicology · Volume 41 · 2017

Dansk Årbog for Musikforskning

Editors

Michael Fjeldsøe · fjeldsoe@hum.ku.dk

Peter Hauge · ph@kb.dk

Guest editors of the Carl Nielsen articles

Daniel M. Grimley · daniel.grimley@music.ox.ac.uk

Christopher Tarrant · christopher.tarrant@anglia.ac.uk

Editorial Board

Lars Ole Bonde, *University of Aalborg*; Peter Woetmann Christoffersen, *University of Copenhagen*; Bengt Edlund, *Lund University*; Daniel M. Grimley, *University of Oxford*; Lars Lilliestam, *Göteborg University*; Morten Michelsen, *University of Copenhagen*; Steen Kaargaard Nielsen, *University of Aarhus*; Siegfried Oechsle, *Christian-Albrechts-Universität, Kiel*; Nils Holger Petersen, *University of Copenhagen*; Søren Møller Sørensen, *University of Copenhagen*

Production

Hans Mathiasen

Address

c/o Department of Arts and Cultural Studies, Section of Musicology,
University of Copenhagen, Karen Blixens Vej 1, DK-2300 København S

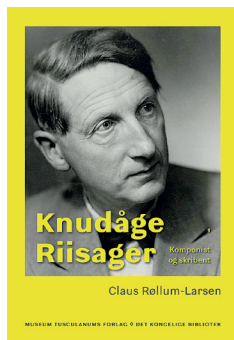
Each volume of *Danish Yearbook of Musicology* is published continuously in sections:

- 1 · Articles
- 2 · Reviews
- 3 · Bibliography
- 4 · Reports · Editorial

Published with support from the *Danish Council for Independent Research* | *Humanities*.

ISBN 978-87-88328-32-5 (volume 41); ISSN 2245-4969 (online edition)

Danish Yearbook of Musicology is a peer-reviewed journal published by the Danish Musicological Society on <http://www.dym.dk/>

Claus Røllum-Larsen

Knudåge Riisager. Komponist og skribent

Danish Humanist Texts and Studies, 49

København: Museum Tusulanums Forlag &

Det Kongelige Bibliotek, 2015

2 vols., 807 pp., illus., music exx., incl. 2 CDs

ISBN 978-87-635-4222-7

ISSN 0105-8746

DKK 750, EUR 101

Claus Røllum-Larsen har adskillige gange forfattet omfattende bidrag til dansk musiks historie – her tænkes særligt på hans bog om musikken i det danske kongehus (1990) samt tobindsværket, ph.d.-afhandlingen *Impulser i Københavns koncertrepertoire 1900-1935* (2002) – og med hans store værk om Knudåge Riisager (1897-1974) har Røllum-Larsen leveret endnu et væsentligt kapitel til ‘musikkens historie i Danmark’, for nu at genbruge titlen fra Nils Schiørrings fremstilling fra 1970’erne.

Indledningsvist bør det nævnes, at nærværende anmelder ikke er ekspert i nyere dansk kompositionsmusik, heller ikke i Riisagers omfattende produktion. Kvalificeret stillingtagen til Røllum-Larsens analyser af Riisagers musik og dens stilistiske kendetegn må derfor overlades til andre. Det følgende vil indskrænke sig til en mere overordnet vurdering af karakteren af Røllum-Larsens bog samt dens dispositionsmæssige udformning, vægtninger, referencemæssige apparat og lignende. Og i den forbindelse er bogens forord og indledning uundværlige pejlemærker, som her sammenfattes i tre fikspunkter.

For det første er bogen resultatet af mange års arbejde, og dens kildegrundlag er baseret på materiale fra en lang række institutioner samt nær kontakt til bl.a. Riisagers familie og hermed en stor mængde privat materiale. For det andet er bogen ikke en biografi om Riisager, men “et bud på” at skrive om Riisagers musik – også så “den ikke musikteoretisk skolede læser ... vil få udbytte af værkbeskrivelserne” – med den hensigt “at give et indblik i den udvikling, Knudåge Riisagers musik gennemløb i lidt over 60 år samt at give en karakteristik af Riisager som skribent” (s. 19). For det tredje er der tale om en “i et vist omfang systematisk ... gennemgang og behandling af Riisagers virke”, dvs. “den omfangsrige produktion på omkring 300 musikværker, som alle er blevet undersøgt eller analyseret”, samt inddragelse af de “lidt over 500 ... essays, kronikker, artikler og debatindlæg” som “bliver dokumenteret gennem en række uddrag fra hans skriftlige produktion” – “til tider [i form af] lange citater” (s. 12, 19f.).

Vedrørende det første punkt om bogens omfang, kildegrundlag mm., så er fremstillingens i alt godt og vel 800 sider fordelt på 11 kapitler samt – foruden de indledende

sider – omkring 100 sider med forskellige oversigter mv. Disse afsluttende sider dokumenterer et meget omfattende, dybt kvalificeret og akribisk arbejde. Den komplette oversigt over Riisagers kompositioner tæller 275 daterede værker, omfatter 50 sider og er et mønstereksempel på overlegen struktur og systematik. I betragtning af, at Røllum-Larsen andetsteds oplyser, at en del af Riisagers værker efterhånden er blevet indspillet på cd, ville det dog have været relevant at tilføje disse oplysninger til det enkelte værks øvrige data. Afsnittet 'Anvendt materiale' omfatter knap 25 sider og registrerer det enorme kildemateriale af meget forskellig art, som Røllum-Larsen har lokaliseret og trukket på. Oplistingen af anvendt litteratur er lang, blandt andet fordi Riisagers egne skriftlige bidrag er inkorporeret. I betragtning af, at Røllum-Larsen har medtaget 174 (!) af disse – og heldigvis inddrager dem i stort omfang – så burde de have været samlet i deres egen fortegnelse, også selv om en sådan ikke ville kunne udgøre en til kompositionsoversigten svarende komplet sådan.

Det bemærkes, at publikationens opdeling i to bind ikke kan være foretaget af indholdsmæssige men udelukkende af omfangsmæssige hensyn, hvilket forekommer uhenigtsmæssigt. Fx skal der ved læsning af bind 1 uafsladeligt slås op i bind 2, hvis faktuelle oplysninger ønskes uddybet. Her ville det have været mere læsevenligt at samle hele fremstillingen i ét bind eller at udskille alt det faktuelle i et særskilt supplementsbind. Et sådant bind kunne med fordel også have indeholdt større uddrag af Riisagers kompositioner end inkorporeringen af nodeeksempler i den løbende tekst naturligt nok har tilladt.

Bogen er vedlagt to cd'er, som giver et fint og varieret indblik i Riisagers musik. Desværre knytter der sig til de to cd'er en vis ærgrelse. Fremstillingens generelle grundighed taget i betragtning er det uforståeligt, hvorfor der fra teksten og analyserne af de enkelte værker ikke henvises til indspilningerne på de to cd'er, til hvilke en indholdsoversigt dog findes s. 797. Med en enkelt undtagelse mangler desværre også datering af indspilningerne.

Vedrørende det andet punkt om bogen som 'ikke-biografi', men med Riisagers musik og skribentvirksomhed i centrum, så forsømmes levnedsskildringen på ingen måde. Heldigvis. Bogens mest entydigt biografiske del er forståeligt nok de to første kapitler om barndoms-, gymnasie- og studieårene, dvs. frem til omkring 1920. Det er også her, at bogens mange flotte illustrationer findes i størst antal. Hverken denne eller de senere perioder i Riisagers liv samt hans overordentlig vidtfavnende engagementer indenfor dansk musikkultur skal her refereres. I et konstant, jævnt lag igennem bogen følger Røllum-Larsen disse aspekter helt til dørs. De fortjener at blive læst på egne præmisser, og som et nyttigt supplement findes en oversigt over de vigtigste begivenheder i Riisagers liv i en afrundende 'Tidslinje' (s. 719-23). Den egentlige afslutning på Røllum-Larsens samlede fremstilling findes i et kort sidste kapitel (s. 693-703), hvor forfatteren opsummerer "(musik-)mennesket" Riisager. Med sin causerende karakter kan det anbefales at starte læsning af hele værket her.

Et væsentligt aspekt ved hele Riisagers livsforløb skal dog omtales. I perioden 1916-1921 studerede Riisager statsvidenskab ved Københavns Universitet, og det er vigtigt at understrege, at hans egentlige embedsmæssige virke entydigt lå i forlængelse heraf. Hans

længste og afsluttende ansættelse (1927-1950) var således i Finansministeriet, hvor han opnåede stilling som kontorchef (jf. s. 191, 361, 503). I dette lys fremtræder Riisagers meget omfattende produktion af musik og tekster endnu mere imponerende. Om dette udtalte Riisager blandt andet, at “når jeg så kom hjem [fra jobbet], så gik jeg simpelt hen i seng og sov et par timer, og når jeg så havde tilendebragt min middagsmad, ja så havde jeg næsten hele natten for mig, frisk og udhvilet” (s. 192).

Når man som Røllum-Larsen trænger så bredt og dybt ned i en enkeltpersons liv og virke, kan det være svært ikke at falde for fristelsen til at dokumentere, hvor omfattende en viden, man har kunnet skrabe sammen, og hvor langt ned i detaljen, denne viden giver forfatteren mulighed for at gå. Især i fremstillingens første kapitler overskrider detaljerne om blandt andet slægtshistorien grænsen for, hvor relevante disse faktisk er i en ‘ikke-biografisk’ sammenhæng, fx når det meddeles, at “lyslevende i Riisagers erindring stod livet igennem denne have, som bl.a. rummede et træ med ‘mærkeligt duftende’ bergamottepærer – muligvis den rigt bærende rød bergamotte” (s. 36) – værsgo og spis! Men ellers finder Røllum-Larsen i det store og hele en fin balance, hvad dette aspekt angår.

Indledningens tredje fikspunkt er også det vigtigste, nemlig de omkring 300 musikalske værker, der som nævnt ‘alle er blevet undersøgt eller analyseret’ af Røllum-Larsen. En overvældende stor opgave. Der er ikke tale om et lille, overskueligt, ensartet *oeuvre*, som holder sig inden for homogene formmæssige, stilistiske, instrumentationsmæssige og andre rammer, men derimod om en stor værkproduktion, som udvikler sig fra et ‘klassisk’, dansk, senromantisk efterslæb til en imponerende vifte af værker, der både sammenfletter sig med og som klart finder sin egen dialekt mellem det 20. århundredes mange stemmer – danske som udenlandske – inden for ny kompositionsmusik.

Har det været umagen værd? Ethvert forsøg på systematisk at dechiffrere og analysere et så stort undersøgelsesmateriale aftvinger respekt – og øjeblikkelig skepsis. Er det en relevant tilgangsvinkel? Røllum-Larsens beslutning er resulteret i en fortløbende, kronologisk fremadskridende præsentation af alle Riisagers værker, og en indlysende fordel er, at en sådan håndtering er nem at sammenkoble med en kronologisk fremadskridende redegørelse for Riisagers liv og gøremål, mens den indlysende ulempe er, at det er svært at etablere et sammenhængende overblik over fx væsentlige stilistiske udviklingstræk, de være sig af fx harmonisk, strukturel, instrumentationsmæssig eller genremæssig karakter. Og det bærer Røllum-Larsens fremstilling præg af.

Bogen er således på den ene side et overflødigshorn af mange interessante præsentationer og analyser af Riisagers værker. Igennem bogen etableres der en god og solid værk-mæssig sammenhæng med hensyn til inspirationskilder, stilistik, karakteristik m.v., og det er et kvalitetsstempel, at der før-under-efter gennemgang af et værk ofte zoomes ud, fx i form af en bred orientering om relaterede værker, såvel inden for Riisagers eget *oeuvre* som udadtil i forhold til andre komponister (fx s. 522).

På den anden side indtræder der undervejs i de 600 sider en træghed netop på grund af, at alle værker *skal* omtales og dette kronologisk. Og man spørger uvilkårligt sig selv,

om ikke det havde været mere relevant – og bedre formidling – at foretage en anden disponering, fx så værkerne blev samlet i grupper, og udviklingen af stilistiske kendetegn blev beskrevet mere overordnet. Dette ville også give plads til større og mere tilbunds-gående analyser af udvalgte enkeltværker. Et oplagt eksempel ville være sonatesatsformen, som Røllum-Larsen igen og igen fremdrager som noget væsentligt i mange af Riisagers værker. Det kunne være endog meget interessant at få samling på det, forfatteren ud-nævner til at være “Riisagers opgør med sonatesatsformen” (s. 555). Og har Riisager selv udtalt sig om denne formmæssige problemstilling? Et andet kompositorisk kendetegn, som Røllum-Larsen påpeger væsentligheden af, er Riisagers interesse for og jævnlige inddragelse af børnesange i sine kompositioner. At hævde at en sådan inddragelse tilmed er en “original tanke” (s. 222), er derimod at pryde Riisager med lånte fjer. Et utal af komponister har tidligere gjort brug af denne praksis. Også inspirationen fra Erik Satie, som er et gennemgående element i analyserne, kunne det være interessant at få samling på.

Man undrer sig endvidere over jævnligt forekommende ubalancer mellem den tekst-baserede analyse, nodeeksemplerne og cd'erne. Hvis man som eksempel tager balletten *Etudes* (1947), så anfører Røllum-Larsen, at “Musikken til *Etudes* indtager en særstilling i Knudåge Riisagers produktion ... Det var ganske enkelt *Etudes*, der gav ham det internationale gennembrud, han som komponist havde ønsket sig” (s. 538, 540). Derfor er det forståeligt, at bogens mest omfangsrige omtale/analyse på mere end 20 sider (s. 520-541) tildeles dette værk, men uforståeligt hvorfor der ikke findes klingende uddrag på cd'erne. Måske skyldes det formelle forhindringer? I så fald ville man som læser gerne informeres i en fodnote.

Hvad angår balancen mellem tekst og noder, så kan den tippe begge veje. Bogens mest omfangsrige nodeeksempel – Eks. 4.3, over tre sider – kommenteres på blot syv linjer (s. 206), mens Eks. 6.3 – over to sider – kun tildeles tre linjer (s. 385). Helt i den modsatte grøft befinder læseren sig, når der analyseres i detaljer – dvs. helt ned på takt- og enkelttone-niveau – *uden* at man har et nodebillede at forholde sig til. Dette forekommer jævnligt i Røllum-Larsens gennemgang af Riisagers værker, og ofte i længere tekstafsnit. Redegørelserne for *Capriccio* fra op. 11 (s. 128), Symfoni nr. 1 (s. 210ff.), Symfoni nr. 2 (s. 254f.) og *Sinfonia Caia* (s. 434f.) er eksempler herpå.

Hvad angår bogens nodeeksempler, så tæller det til den positive side, at de er talrige og sat op i en klar, læsbar og nydelig nodesats. Desuden fungerer tekstens henvisninger til eksemplerne fint. At det ved hvert eksempel så ikke er anført, hvilket værk det på-gældende udsnit stammer fra, er ærgerligt, især når alle bogens øvrige illustrationer er forsynet med gode, oplysende billedtekster. Til den negative side tæller, at der i ingen af nodeeksemplerne er foretaget nogen som helst markeringer af de større eller mindre detaljer, som teksten udpeger og analyserer. Med en analysetung tekstlig fremstilling, som selvfølgelig udpeger stort og småt i et nodebillede, bør der i hvert fald nogle gange følge en pegefinger med over i nodebilledet. Alt andet sender læseren på helt unød-vendige ekskursioner, og samtidig uden sikkerhed for at træffe på det rigtige tiøre-fald.

Et eksempel på, hvad der kan lede til misforståelser, er den første af de 4 *Sange*, som i 1915 blev udgivet som Riisagers første værk. I teksten benævnes den 'Søvnens Engler', men i Eks. 2.1 (s. 90) begynder verset ikke med disse ord. Et kig i værkfortegnelsen (s. 727) forsikrer dog om, at der er tale om en og samme sang, men det ville unægteligt have været fint, hvis titlen var meddelt ved eksemplet. Analysen lyder som følger: "I det lille forspil ligger vægten på tre betonede dissonerende klange i t. 3, 4 og 5, som opløses på toslaget til ufuldkomne kvintaltererede dominantnoneakkorder (i Es-dur), men i den tredje er nonen sænket, hvorved der på etslaget fremkommer en H-durklang, der er accentueret med *mf* og varsler den tilsvarende H-durklang i t. 20 kort før melodiens kulmination" (s. 89). I dette – vel at mærke meget lille – eksempel bør læseren hjælpes på vej i noden. Ellers forudsætter Røllum-Larsen, at læseren dels kan se og dels være enig i, at bassens nedadgående bevægelse fra es til d er en opløsning (frem for et forslag eller starten på en drejenode), at treklngen d-fis-c er en ufuldkommen kvintaltereret dominantnoneakkord (altså en Bb9#5 uden b og as), at det er en 'opløsning' til denne dissonerende akkordtype, som er takternes væsentligste indhold, og at det altså ikke i stedet for er de to første dissonerende klange – herunder den ufuldkomne kvintaltererede dominantnoneakkord – perfekte opløsning til en Es-dur-akkord på takternes 3-slag, der er det centrale. Det er muligt, endda meget sandsynligt, at Røllum-Larsens iagttagelser og tolkninger både er relevante og rigtige, men det er meget svært at følge med, og om 'den ikke musikteoretisk skolede læser ... vil få udbytte af værkbeskrivelserne' kan der nok sættes spørgsmålstegn ved.

Eks. 3.5 (s. 131) er et enkeltstående bud på en decideret funktionsharmonisk analyse af et værk, i dette tilfælde 17 takter fra sidetemadelen af 3. strygekvartet, op. 3. Selv når den musikteoretisk skolede læser udviser sin bedste vilje og udfolder sine bedste evner er eksemplet ufremkommeligt. Allerede i fjerde takt hopper kæden af og resten er uforståeligt. Det er derfor ikke muligt at erklære sig enig eller uenig i anvendelsen af ret specielle, analytiske funktionsbetegnelser som fx 'SSS', 'SSp' og 'SSd', men mere end muligt at stille spørgsmålstegn ved dem: hvad fortæller de overhovedet om Riisagers harmonik?

Til slut en kommentar til de uddrag fra Riisagers skriftlige produktion, som pladsmæssigt udgør en stor del af den samlede fremstilling. At komponisten også var en fremragende og meget produktiv skribent, hersker der ingen tvivl om. Riisager begik sig uden problemer inden for mange typer af skriftlig fremstilling, og det både relevant og interessant, skarpt og causerende, og ikke mindst meget læseværdigt.

Denne side af Riisagers virke tildeles derfor en væsentlig plads i Røllum-Larsens fremstilling. Men en så massiv produktion kan for en forfatter – det være sig en biograf eller en analytiker – nemt udgøre både 'a blessing and a curse'. Og Røllum-Larsen har ikke kunnet stå for fristelsen til ikke bare at give eksempler på Riisagers essays, kronikker, artikler og debatindlæg, men har anvendt dem i så overvældende grad og citeret dem i så lange uddrag, at de mange steder bliver det bærende i fremstillingen. Eksemplerne herpå er legio, men et par skal dog anføres. Det relativt korte afsnit 'Arnold Schönberg endnu engang og lidt lysere udsigter for Københavns koncertliv' (s. 287-91)

indeholder 7-8 længere citater, mens afsnittet 'Politiske skygger over musikfesten i Pa-lermo 1949' (s. 583-86), som i alt andrager tre sider, indeholder fem, hvilket levner ca. en side til Røllum-Larsens egen tekst. Riisagers artikel '... dansk musik – i dag' blev publiceret på fire sider i tidsskriftet *Forum* i 1941, og gennemgangen fylder tilsvarende fire sider (s. 471-75). Mindre end en halv side er skrevet af forfatteren, resten er citater. Hvorfor så ikke bringe hele artiklen, fx i form af et bilag?

Flere steder inddrager Røllum-Larsen dog arbejder fra Riisagers skriftlige produktion, som ikke er publicerede, og som i visse tilfælde tillige kun præsenterer sig ved den i realiteten intetsigende standard-reference "Privateje". Et interessant eksempel herpå er et 70 sider langt manuskript med titlen *Musikalsk Decadence. Et essay om tonekunsten i vore dage* fra 1919, som på trods af bl.a. en anbefaling fra Angul Hammerich ikke blev publiceret. At Røllum-Larsen i netop dette tilfælde vælger at lade langt størsteparten af sin redegørelse (s. 78-84) udgøre af citater, er mere forståeligt, men samtidig ville en placering af evt. større udvalgte afsnit som et bilag måske have været en bedre løsning.

Det er tydeligt, at Røllum-Larsen har gjort sig store anstrengelser for at opspore anmeldelser af opførelserne af Riisagers værker – og fortjener ros herfor. Uden at forklejne denne indsats, lægger man dog også her mærke til, at en vis automatik indfinder sig, idet redegørelsen for et enkelt værk ofte efterfølges af opremsninger fra en mængde anmeldelsesuddrag.

Et helt andet aspekt vedrørende bogens inddragelse af citater er, at de så at sige opsluges i den løbende tekst. Det er helt almindelig praksis, at kortere citatbidder indflettes i den løbende tekstlige fremstilling, men også lige så almindeligt, at længere citater udhæves med en selvstændig typografi. I forhold hertil må Røllum-Larsens bog betegnes som en meget påfaldende undtagelse. Men omvendt, så ville en – i hvert fald for nærværende anmelder klart foretrukket – udhævning af de mange citater jo have givet hele fremstillingen et helt andet – og måske lidt mere 'retvisende' – præg.

Sådanne små semi-sure anmelderopstød skal naturligvis opvejes behørigt, for der findes mange velafbalancerede afsnit i Røllum-Larsens bog. For at nævne blot et enkelt sådant skal der peges på 'Debatindlæg om koncertlivet i forandring og om den samtidige musik' (s. 334-38), hvor forfatteren inddrager mange af Riisagers tekster uden selv at slippe tømmerne. Rigtig fint!

Rigtig fint er det også, at forfatterens indledningsvist udtrykte ønske om at bogen "i bedste fald ... vil kunne inspirere læseren til at lytte til Riisagers musik" (s. 19) uden tvivl vil blive opfyldt, uanset hvem der måtte begive sig ud i de 800 sider. Nærværende anmelder har i hvert fald fået en stor og berigende oplevelse ved læsning af Røllum-Larsens monumentale fremstilling og den samtidige præsentation af og indføring i Riisagers musik.

Thomas Holme

Forfatteren:

Thomas Holme, associate professor, Ph.D., School of Communication and Culture – Musicology, Aarhus University, Langelandsgade 139, DK-8000 Aarhus C · musthh@cc.au.dk